

IME OKWU ISI ỤBỤBỌ

Faith Chioma ONUOHA

faithhall1970@gmail.com

Department of Linguistics, Igbo and Other
Nigerian Languages
University of Nigeria, Nsukka
Nigeria

Adaora Maudline EZE

mezeadaora@gmail.com

Department of Linguistics and Literary Studies
Ebonyi State University, Abakaliki
Nigeria

Ụmị

Ebumnobi nchọcha a bụ ịkọwapụta gbasara ime okwu isi ụbụbọ n'asụsụ Igbo. Nchọcha a gara n'ihu kọwapụta ihe ndị a na-arịba ama maka ime okwu isi ụbụbọ. Nchọcha a lebakwara anya n'ihe ime okwu isi ụbụbọ na-ebutere ahịrị okwu o metụtara. O lebakwara anya ma o nwere nkeji asụsụ nke mbugharị gbasara karia, ka ọ bụ na ha niile na-anabatacha mbugharị. Atụtụ a gbasoro mee nchọcha a bụ atụtụ izugbe mgbatị nke Chomsky. A gbasoro usoro nlegharị adim nsina ụbụrụ Ndị e jiri mee nchọcha a bụ ndị nkuzi nwoke na nwanyị bụ ndị Igbo na-akuzi asụsụ Igbo n'ụlọ akwụkwọ ndị dị na Mbaise na Obowo nakwa ihe ndị a gụtarara n'akwụkwọ. Nchọcha a chọputara na ihe kpataara atụtụ mgbanwe dị iche iche e nwere bụ maka iri mperi ndị nke bụ ụzọ riri. Nchọcha a chọputara na, e mee okwu isi ụbụbọ, ọ na-agbakwunye echiche ọhụrụ. Ọ na-emekwa ka okwu ahụ site n'ọnọdụ ya mbụ nọgharia, biazie n'ọnọdụ ọzọ, nke butere ikpọ ya isi okwu ụbụbọ ahụ. Ihe ọzọ nchọcha a chọputara bụ na ọ bughị otu ụdị nkeji asụsụ ka mbugharị gbasara kama o nwere ike ịbụ nke ọ bụla dị ka mmeju ngwaa, ome, aha aka dg. Ọ dị mkpa ka ndị ọzọ leba anya n'ụdị agba mgbanwe ndị ọzọ e nwere n'usoro okwu n'Igbo.

Abstract

The aim of this work is to explore the concept of topicalization in Igbo language. It will therefore x-ray the factors and conditions necessary for topicalization. This research work further intends to examine the influence of topicalization on any sentence it comes in contact with. To find out if all the word classes are affected by topicalization or there are some which it does not affect in Igbo language. The theory used for this research work is the Chomsky's extended standard theory. The work made use of introspective research method. Male and female Igbo language teachers, in the Secondary Schools in Mbaise and Obowo were used for this study. They were randomly selected. Materials were also gotten from secondary sources. It was discovered that the reason for many theories on transformations was because of the shortcomings of the previous ones. It was also discovered that topicalization brings about added meaning on a sentence. Again it brings about the change of position of the affected word in the sentence hence, causing the word to be the main topic of the sentence. Another thing discovered was that topicalization does not affect a particular word class; rather, it affects word classes like, verb complements, noun agent, proper nouns etc. Therefore, the researcher suggests that other researchers the researchers can work on other topics that are related to topicalization in Igbo syntax.

Mkpọlite

N'ala Igbo, otu n'ime ihe e jiri mara ndị Igbo bụ ekwuputachaghị ihe ha choro ikwu gbowam. Ụbụbọ bụ aha e jiri dochie ikpa nkata nke gosiri etu mmadu na ibe ya si anokorita onu wee kporie mgbe.

Ime okwu isi ụbụbọ bụ usoro nke e ji eme ka ihe a na-ekwu wee nwee akukụ o mekụtakarị n'ahiriokwu. Ihe mmekuta a n'aka emetuta otu ihe di n'ahiriokwu ahụ e ji n'aka. Nke a na-eme ka akukụ ahụ a choro irugosi aka n'ogharịa onodu n'ime ahiriokwu ahụ o nọ n'ime ya. okwu Asusu o bula nwere usoro, o bu nke a kpatara n'agba mgbanwe, o bughị mgbe niile ka ahirina-enwe echiche n'agba ala. Ya mere, iji mee ka ya bu ahiri okwu nwee echiche, a ga-agbanwe odidi ya. Otu e si eweta mgbanwe a bu site n'ibughari okwu ma o bu mkpuru okwu site n'otu akukụ gaa n'akukụ ozo. O bughị naani n'asusu Igbo ka a na-ahụ onodu mbughari okwu a, kama o dikwa n'asusu mba uwa ndi ozo. Ihe kpalitere muo odee ide maka ime okwu isi ụbụbọ bụ maka e deela otutu ihe banyere ime okwu isi ụbụbọ n'asusu ndi ozo digasi ichie ichie kachasi n'asusu bekee, mana edechabeghi otutu ihe banyere nke a n'asusu Igbo. A huru

nke oma na mgbanwe nwere ike ibu iwepu ihe di n'agba ala ahiriokwu ma mee ka o ghara iputa mgbe a na-akpoputa ahiri okwu ahu. O nwekwara ike ibu igbakwunye okwu na-adighi mbu n'agba ala ahiri okwu ma mee ka o puta ihe mgbe a na-akpoputa ya bu ahiri okwu. N'ijikwa mesie nke a ike, asusu nwere njirimara ya, nke otu n'ime ha bu na, asusu o bula nwere iwu na usoro na-achi ya, o di mkpa iriba iwu a ama oge a na-eme mbughari okwu, ka a hu na e bughari ha n'udi ha ga-enwe echiche rujuru afu.

Otu mmadu, ma ndi gara akwukwo ma oha na eze bu ndi na-asu asusu di ichie ichie okachasi asusu Igbo na-ewebata mbughari a n'ihe ha na-ekwu ma o bu nke ha na-edo n'amachaghi ihe ha na-eme. O bu nke a kpaliri mmuo ochocha ilebanye anya n'ichoputa nakwa ikowa gbasara ime okwu isi ububo n'asusu Igbo.

Mbunuche nchocha

Mbunuche nchocha a bu ileba anya n'ihe bu ime okwu isi ububo, ihe ndi a na-ariba ama maka ime okwu isi ububo, ihe ime okwu isi ububo na-ebutere ahiri okwu o metutara na nkeji asusu nke mbughari gbasara kari.

Ntuleghari atutu/tiori

Atutu a gbasoro na nchocha a bu atutu izugbe mgbat. O bu n'afu (1980) ka Chomsky weputara atutu a. Ihe kpata e jiri weputa atutu a bu maka na atutu izugbe azutochaghi ihe a turu anya ya n'ikowasi ihe mejuputara ahiri okwu. Atutu izugbe mgbat na-akowa na o buru na e site n'otu ahiri okwu, tugharia ya ma webata mgbanwe n'ime ya, di ka i were okwu dibu n'ikpeazu ahiri okwu ahu bugolite ya n'ihu ma o bu n'isi ahiri ahu, na nke a ga-ebute mgbanwe, nke ga-eme ka e nwee mgbakwunye echiche oheru n'ebe ububo ndi ahu digasi. Atutu a nabatara na mgbanwe gunyere, ibughari okwu ma o bu mkpuru okwu site n'otu akuku ahiri okwu gaa n'akuku ozo, iwepu ihe di n'agba ala ahiri okwu ma mee ka o ghara iputa mgbe a na-akpoputa ahiri okwu ahu, igbakwunye okwu na-adibughi n'agba ala ahiri

okwu ma mee ka ọ pụta ihe mgbe a na-akpọpụta ahịrị okwu ahụ. Nke ọzọ bụ na mgbakwunye ma o bụ mtinye nwere ike webata okwu na-adibughi n'agba ala ahịrị okwu gbanweta nke dību na ya, nke a ga-eme ka ihe ga-adīzi ebe ahụ n'oge mkpọpụta buru nke a e tinyere ọhuru. Atutū izugbe mgbatī gbara mbō igbo nsogbu nke a na-ahū n'ebe nghota dī n'etiti agba ala na agba elu nke ahịrī okwu. Ọ gakwara n'ihu, mee ka nkewa dīrī n'etiti usoro okwu na echiche. Nkewa a mere ka ọ dī mfe ikwari usoro okwu dī n'asusū n'emetughī aka ebe echiche nọ. N'ihī nke a echiche a na-ahūta n'agba ala agaghī aburīrī echiche a ga-ahūta n'agba elu. Nke a wee daba n'amuma nke Bloomfield na kwanu ọrū ndī mbu Chomsky mara, ebe ha kewapuru echiche site n'ihē ndī ọzọ dī n'asusū.

Atutū ọzọ na-eso nke a bụ atutū izugbe mgbatī mmeghari. Ndī otu a nke a na-akowa na o bughī naani na e bugharīrī ihe kama a ga-ahurīrī ebe ihe mbugharī a hapuru ihe. Ọ bụ na nke a ka Cowper (1992) gbakwunyere ihe ndī ọzọ gbasara atutū a. Ọ siri na ọgu iwu ndī a nile e nwere n'utoasusū mgbanwe karīrī akarī, n'ihī ya e kwesiri ibelata ha ma kpokota ha n'otu iwu bụ move α , nke bu bugharīa ihe ọ bula. Ọ kowara na mbugharīa nwere ike metuta akukū ọ bula n'ime ahīrī okwu. Ozo ọ kowara na mgbe ọ bula e bugharīrī ihe e nwerīrī ukpuru ihe e bugharīrī ga-ahapu. Ọ kowakwara na mbugharī ga-agbado ukwu etu iwu na-achikota asusū ahū siri dī. Ebe nkowa a dī n'uju bụ n'atutū treesi.

Van Riemsdijk na Williams (1986) na-akowaputa na e nwere nghotahie n'ebe okwu a bụ agba elu na agba ala nọ. Ebe agba elu na-elebami anya n'ebe ihe mejuputara okwu dī, agba ala n'ele anya n'ihē ndī na-abachaghī uru.

Atutū ọzọ kwuru ihe gbasara mbugharī bụ nke a kporo oke mbugharī. Atutū a na-akowa na asusū o bula ga-enwerīrī otu usoro maka etu a ga-esi site n'otu ebe bufe okwu n'ebe ozọ. Nke a na-egosi na anaghī esite n'otu ebe ebufo okwu n'ebe ọzọ aghara aghara. Ya bụ ebe e siri buru okwu na-ebe a na-ebuga ya ga-adabarīrī adaba. Na nkowa ha, ihe kpatara nke a bụ na, e

buru okwu na-ekwesighi ekwesi buga n'ọnọdụ na-adabaghị adaba, ahịrị okwu ahụ agaghị adịzi, ọzọ ọ gaghị enwe echiche.

Mbah na Mbah (2014) kọwara na a na-eme okwu isi ụbụbọ site n'isi na mpaghara emereme ngwaa bufe ya na nke omee ma ọ bụ isi ahịrị site na nkọwa ha nyere, ihe ọ bụla e bufere ga-aburiri n'isi ahịrị ka ọ ga-ano ọ bughị ebe ọ bụla ọzọ. Ima atụ, n'ahịrị okwu a “Ike gbara ọsọ”, ga-enyezi anyi “ọsọ ka Ike gbara”. N'ebe a, emere eme di n'ahịrị okwu nke mbu nnoghariziri bia n'isi ahịrị nke mere na “Ike” nke bubu omee ka e bufeziri na mmeju ngwa. Nke a kpata na ihe a na-ekwuzi okwu ya bu “ọsọ” ọ bughizi “Ike”.

Na nkọwa nke ha, Anagbogu, Mbah na Eme (2010) na-ekwu na agba mgbanwe metutara mbughari nke a na-ebughari ufodu ihe ndi mejuputara ahiri okwu, site n'ọnọdụ ha n'agba elu, wee gaa n'ọnọdụ ọzọ n'ime otu ahiri okwu ahụ. Ha kpọrọ ọnọdụ a fokosin nke a na-ebute ime okwu isi ụbụbọ. Ha sirị na ọ buru na ebe e bufetere ihe buru ma a gafechara ebe okwu ahụ dibu n'ahiri okwu, ihe a ga-akpo nke a bu mbuda ma o bu estarapozishon. Estarapozishon a na-aputa ihe n'uzo di iche iche di ka mbughari nke pasivu nke uzo e si emejuputa nke a n'Igbo bu ime okwu isi ububo. Dika n'ahiri okwu a; “ ọ were m iwe na i biaghi” nke a ga abuzi “na i biaghi were m iwe” ugbo a, nnochi onwe “o” no n'isi ahiri apuola n'ọnọdụ ya, ebe nkebiairi nke ngwa biaziri n'isi okwu, buruzie ihe ụbụbọ ahụ na-akpa.

N'okwu nke ya Lamidi (2008) kọwara mgbanwe dika uzo e si agbanwe odidi ahiri okwu site n'ihe ọ bu gaa n'udi ọzọ. O kọwara na n'ime nke a, e nwere ihe ndi a ga-ariba ama iji mee ka oru a di ire. N'iji maa atụ, ọ sirị na ahiri okwu okwihu nwere ike gbanwe ma ghorọ ahiri okwu okwuozie ebe ahiri okwu mfe nwere ike igbanwe ma ghorozie ahiri ajuju site n'iwu mgbanwe. Nke a wee na-egosi na mgbanwe na-emetutacha udi ahiri okwu digasi iche iche. O gara n'ihu kowaputa na mgbanwe nwere uzo di iche iche o si aputa ihe. Dika, mgbanwe nwere ike bia n'udi ikachapu ma ọ bu iwepu okwu dibu adi n'ogbara okwu dika “Ikechi

gburu ewu ma Ikechi siri ewu”. Ebe a, a ga-akachapu “Ikechi” nke abuo ahụ. Ya aburuzie “Ikechi gburu ewu ma sie ya”. O nwere ike ibia n’udi ijiri okwu ozọ were tinyechie ya ebe okwu dibu. Dika na; Ikechi huru Ikechi n’anya, nke a ga-abuzi, Ikechi huru onwe ya n’anya. ebe a e jiri onwe dochie n’onodu Ikechi nke abuo. Ozọ o kowara na mgbanwe nwere ike ibia n’udi itinye ihe oheru n’ime ogbara okwu. O jiri itinye nju “ghi” were nye omuma atu, dika na “Nwaka bu onye ohi”; a bia webata nju ahụ, okwu ahụ aburuzie, “Nwaka abughi onye ohi”. O sikwara na udi mgbanwe ozọ nwere ike ibia site n’ibugharị okwu ufodu site n’onodu ha. Nke a na-aputa ihe mgbe a na-agbanwe ahiri mfe, ma tinye ya n’udi e ji enye osisa ee na mba n’ajuju. N’ime ka nke a di ire, ihe mbugharị a ga-eburiri ihe a chorọ ibugharị buga ya n’isi okwu ahụ, dika na “o siri gini”, ga-abuzi “Gini ka o siri”.

N’iga n’ihu, ihe ederede n’isi okwu a e nwetara n’igwe itaneti na-akowa na ime okwu isi ububo bu ihe a na-ahụ n’usoro okwu nke na-eme ka okwu nogharịa onodu bia n’ihu wee buruzie isi okwu n’ahiri okwu ahụ ma o bu nkebi ahiri ahụ. Dika nkowa a siri di, o siri na e nwere ihe omumu ndi ozọ ha na topikalizashon yiri. Ha gunyere wh. frontin, skramblin na estarapozishon.

Ihe abuo ndi ozokwa sitekwara n’itaneti gara n’ihu na-ekwu si na ime okwu isi ububo bu mbugharịa okwu site n’onodu ya bia dote ya n’isi mbido nke okwu nke na-ehiwe isi n’ububo a na-akpa nakwanu etu e si eji asusu eme ihe n’asusu ahụ.

N’ilebakwu okwu a anya, akwukwo nkuzi ihe Okoro (2012) kowara na ime okwu isi ububo bu mgbe e lekwasara anya n’ebe otu ihe di n’ahiri okwu no. Nke a ga-eme ka e bugaria okwu ahụ ka o werezie onodu ebe a ga-ahuta ya nke oma. Nke a na-aburiri n’onodu isi okwu site n’ihe ndi a nile a ruturu aka, a choputara na tupu e mee okwu isi ububo, o ga-aburiri na nkeji okwu keaha no, n’ahiri okwu nke mbu nakwanu nke abuo ga-adabariri adaba.

Nchọcha emerela

Ufodu ndi nchọcha edeela ihe gbasara ime okwu isi ụbụbọ n'asụsụ ndi ọzọ di iche iche. Otu n'ime ha bu Junaidu, o chọputara na ime okwu isi ụbụbọ na-aputa ihe n'asụsụ Awusa. O si na, o bu ụzọ e si ebugharị okwu site ebe okwu di ma weputa ya n'ihu okwu n'udi na o ga-abuzi isi ụbụbọ di n'ahiriokwu ahụ.

Ikima (2014) dere ihe gbasara onodu ndi a na-agbaso na mbugharị usorookwu n'asụsụ Tiv nke di na steeti Benue nke Naijiria. Ebumnuche oru ya bu igosiputa na asụsụ Tiv dika asụsụ ndi ọzọ ga na-anabatakwa mbugharị okwu site n'otu akukụ ahiri okwu gafee n'akukụ nke ọzọ site n'igbaso iwu mbugharị kwesiri ekwesi. Atutu o gbasoro ruo oru a bu atutu Prcipul na Parameta nke Chomsky (1980).

Onye ọzọ dere ihe metutara isiokwu e ji n'aka bu Njoku (2013). O dere gbasara mbugharị nkebiahiri mkpọaha n'Igbo. Mbunobi ederede ya bu igosi ka e si ebugharị nkebiahiri mkpọaha n'ahiriokwu nha ya na ka e si ebugharị nkebiahiri mkpọaha n'ahiriokwu abuo nwere otu echiche mana usoro e ji hibe ha di iche. Atutu o jiri ruo oru a bu nke utasasụ mgbanwe.

N'iga n'ihu, ndi ọzọ dere ihe n'isi okwu a bu Nwankwo (2013) na Mbah (2015). O dere gbasara ime okwu isi ụbụbọ n'usoro okwu Igbo Ebumnuche oru ha bu igosiputa na ime okwu isi ụbụbọ bu otu n'ime ụzọ e si ebugharị okwu nke na nghota okwu ndi ahụ anaghị abuzi ihe a na-achọ achọ n'ikpeazu.

Akpabio (2016) dekwara ihe gbasara ime okwu isi ụbụbọ n'asụsụ Anaang. Oru ya lebara anya n'ichoputa udi ahiri okwu ebe a ga-enweta onodu ime okwu isi ụbụbọ n'asụsụ a. N'iji mee nke a, o tinyegasiri aka n'iwu ndi dika, Wh-frontin, kleft na nke pseudo-kleft. Atutu o gbasoro n'oru a bu atutu mbugharị.

Atụtụ nchọcha

Atụtụ a gbasoro mee nchọcha a bụ atụtụ izugbe mgbatị nke Chomsky (1980) Ebumnobi e jiri weputa atụtụ a bụ maka na atụtụ izugbe azutachaghị ihe a tụtụ anya n'aka ya maka ikowasi ihe mejuputara ahiri okwu. Ihe atụtụ izugbe mgbatị na-akowa bụ na, ọ bụrụ na e site n'otu ahiri okwu, tugharia ya ma webata mgbanwe n'ime ya, dika i were okwu dibu n'ikpeazu ahiriokwu ahụ bugolite ya n'ihu ma ọ bụ n'isi ya bụ ahiri, na nke a ga-ebute mgbanwe. Etu ọ di mgbanwe a ga-eme ka e nwee mgbakwunye echiche ọhuru gbasara ububo ndi ahụ.

Atụtụ a dika ọ di nabatara nke oma na mgbanwe gunyere, ibughari okwu ma ọ bụ mkpuru okwu, site n'otu akuku ahiriokwu gaa n'akuku nke ozo, ọ nabatara iwepu ihe di n'agba ala ahiriokwu ma mezie ya ka ọ hapu iputa mgbe a na-akpoputa ahiri okwu ahụ. Nke ozo ya bụ igbakwunye okwu na-adighi n'agba ala ahiri okwu ma mee ka ọ puta ihe mgbe a na-akpoputa ahiri okwu ahụ. Ozokwa aburu na mgbakwunye ma ọ bụ mtinye nwere ike iwebata okwu na-adibughi n'agba ala ahiri okwu ma gbanwe nke dibu na ya, nke a ga-eme ka ihe ga-adizi ebe ahụ n'oge mkpoputa buru nke ahụ e tinyere ọhuru.

Atụtụ izugbe mgbatị gbara nnukwu mbọ igbo nsogbu nke a na-ahụ ebe nghota di n'etiti agba ala na agba elu nke ahiri okwu di. Mbọ ozo ọ gbara bụ ime ka nkewa diri n'etiti usoro okwu na echiche di n'ime ihe e kwuru ma ọ bụ ihe e dere. Ọ bụ nkewa a mere ya ka ọ di mfe ikowari usoro okwu di n'asusu n'emetughị aka ebe echiche nọ. Nke a mere ka echiche a hutara n'agba ala ji adi iche n'echiche nke a huru n'agba elu. Ọ bụ onodu a mere ka ahuta ndaba n'amuma nke Bloomfield nakwa ọrụ ndi mbu nke Chomsky ruru, ebe ha kewapuru echiche site n'ihe ndi ozo di n'asusu. Ọ bụ atụtụ a ka e jiri tuchaa data di n'ihe ederede a.

Usoro nchọcha

Usoro ọchọcha gbasoro mee nchọcha a bụ nke sovee nkowa. Odidiebube na Uzoalor (2007) kwuru na nchọcha nkowa bụ ụdiri nchọcha na-achikota data ma kowaa ya n'usoro sayensi,

nke na-agbadokari ukwu n'ikowa ihe ndi ahụ a na-elebanye anya dika o siri metuta njirimee nchocha ahụ. Etu o di uma okwu adighi abata n'udiri nchocha a. Ozo, ha kwuru na nchocha ke sovee bu udi nchocha na-achikota data ma kowaa ya site n'isi n'ime ndi njiri mee sere ndi a ga-eji were mee nchocha ahụ kpom kwem. N'iga n'ihu, Nworgu (1991) kwuru na sovee nkowa bu ichoputa ihe di adi kowaa ya ma nye ha echiche n'uzo kwesiri ekwesị. O bu ihe ndi a ka e jiri nyocha isi okwu ime okwu isi ububo n'asusu Igbo.

Ntucha data

Nchocha a gbadoro ukwu n'ikowaputa gbasara ime okwu isi ububo n'asusu Igbo. Tupu ochocha anabata ahiri okwu ndi a jutara, a ribara ama na ha bu ndi ga-anabata oru e ji n'aka nke oma. Ya bu tupu e mee okwu isi ububo, o ga-aburiri na nkeji okwu keaha no n'ahiri okwu nke mbu nakwanu nke abuo ga-adabari adaba. O bu atutu izugbe mgbatị nke Chomsky ka a ga-eji tucha ihe. N'ih i nke a, a choputara na ufodu ahiri okwu, mgbe a na-ebughari ha na-ewebata okwu na-adibughi n'agba ala ahiri okwu ahụ, ebe ufodu ka a na-ebughari site naani n'ih ndi ha nweburu. Ka e weputazie ha otu otu.

a) Ahiri okwu ndi webatara "ka"

1a) Egbe buuru okuko

Ebe a Egbe bu onye isi ububo

1b) Okuko ka egbe buuru

Ebe a, okuko nobu na ngwucha ahiri okwu biaziri n'isi ahiri a, e webatakwara "ka" n'ahiri okwu nke abuo a. Nke a gosiri na o buzi okuko bu isi ububo a na-akpazi, o bughizi "egbe".

2a) Uchechukwu na-achọ Adanna

Na nke a, onye isi ububo bu Uchechukwu; bu onye ji oge ya wee na-achọ Adanna.

2b) Adanna ka Uchechukwu na-achọ;

N'ebe a ugbu a onye a na-ekwuzi maka ya bụzi Adanna. Mbugolite Adanna site na ngwucha ahiriokwu, biazie n'isi ahiriokwu bu ihe mere ya ka o buruzie isi ububo ebe a.

3a) Ikechi gburu ewu

Na nke ato a, Ikechi no na mbido ahiriokwu, o bu ya bu onye isi ububo.

3b) Ewu ka Ikechi gburu

Ebe a, e nwela mgbakwunye echiche oheru. Ozọ bu na ihe a na-ekwuzi maka ya ugbu a bu "ewu" o bughizi Ikechi. N'ihu nke a "ewu" buzi isi ububo.

4a) Obi chiri eze

Site n'onodu "Obi", i bia na mbido ahiriokwu a, o bu ya bu onye isi ububo.

4b) Eze ka Obi chiri

Na nke abuo a, echiche oheru abatala. E sitere n'ebe "Eze" di/no bugolite ya ma mee ya isiokwu. N'ihu nke a o buzi ya bu isi ububo.

5a) Ebubechi no n'uko ego

"Ebubechi" bu mkporokwu mbu no n'ahiriokwu ahụ. O bu ya bu onye isi ububo.

5b) N'uko ego ka Ebubechi no

Nke a enwela echiche oheru, e bugolitere "n'uko ego" nobu n'azu ahiriokwu a n'ihu. N'ihu nke a, o bu "n'uko ego" buzi isi ububo ebe a.

b) Ahiri okwu ndi nke a wepuru nnochi onwe n'ufodu, ebe ufodu putakwara iheoge e bugariri ahiri okwu ha no n'ime ya.

Lee ha:

(6a) O wutere m na i lotaghi

Ebe a, "O wutere m" bu isi ububo a na-akpa.

(6b) Na i lotaghi wutere m.

N'ebe a, e sitere na ngwucha ahiri okwu bugolite nkeji ngwa no ebe ahụ, bu "na i lotaghi", bufeta ya n'isi okwu ma mezie ya isi ububo.

(7a) O dighi mma na e gburu ya.

Isi ububọ n'ahiri okwu a bu o dighi mma.

(7b) Na e gburu ya adighi mma

Na nke a, e nwela echiche oheru a gbakwunyere. "Na e gburu ya" nozi na mbido ahiri okwu, nke gosiri na o bu ya bu isi okwu ma o bu isi ububọ.

(8a) O kwesighi na m ga na-esiri unu nri.

"O kwesighi" bu isi ububọ n'ahiri okwu a

(8b) Na m ga na-esiri unu nri ekwesighi

Ebe a nkeji ngwa nozi n'isi okwu buzi onye isi ububọ. Nnochị onwe "O" malitere ahiri okwu nke mbu ahụ e nweghikwa ebe o putara na nke abuo a:

(9a) O gwuru m ike oge m nuru ya.

Onye isi ububọ ebe a bu "o gwuru m ike.

(9b) Oge m nuru ya, o gwuru m ike.

Na nke a ihe nile no n'ahiri okwu nke mbu putachakwara ihe na nke abuo. E bugolitere nkeji ngwa no na ngwucha ahiri okwu, wee bugote ya n'isi okwu. Ya mere isi ububọ wee buruzie "oge m nuru ya".

(10a) O gbagwojuru m anya na o nwuru.

o bu "o gbagwojuru m anya" bu isi okwu ma o bu isi ububọ di ebe a.

(10b) Na o nwuru gbagwojuru m anya.

Ebe a, e nwere mgbakwunye echiche oheru. E bugolitere "na o nwuru" mee ya isi okwu ma o bu isi ububọ.

Site na ntucha e mere, o di mkpa ikowaputa na, n'atutu izugbe, ahiri okwu n'enwe otu mputara n'agba ala ma n'agba elu ha. Mana n'atutu izugbe mgbat, ya bu n'ime okwu isi ububo, ahiri okwu o bu e bituru udi aka ahụ na-enwe mputara abuo chara acha.

Nchikota na mmechi

Site na nchocha e mere, a choputara na e nwere udi mgbanwe na mbughari di iche iche a na-ahụ n'asusu. A choputara na tupu e mee okwu isi ububo, dika Agbedo (2015) siri kowa ya, o ga-aburiri na nkeji okwu keaha no n'ahiri okwu nke mbu na nke abuo ga-adabari adaba. Ya bu mbughari ma o bu mbugolite okwu, site n'otu akuku gafee na nke ozo ga-agbasoriri usoro kwesiri ekwes. A choputara na e nwere ahiri okwu ndi, mgbe e bugariri ha, ma were okwu ozo mee isi ububo, ha enwebata okwu ohuru nke na-adibughi n'ahiri okwu nke mbu. Ozo a choputara bu na mgbe e si n'ebe okwu di bugolite ya, mee ya isiokwu ma o bu isi ububo, o na-agbakwunye echiche ohuru. A choputakwara na e nwere ime okwu isi ububo ndi nke na-emetuta naani otu mkpuru okwu di n'ime ahiri okwu, ma nwee ndi nke na-emetuta ogbara okwu. Otu ihe iriba ama di na ha n'iile ga abu na, a na-esite na ngwucha ahiri okwu wee bugote okwu n'ihu ma o bu n'isi ahiri. Ya bu, naani mgbe mbugote ahụ nyere okwu ahụ ohere inonye n'isi okwu ka a ga-asị na e mere okwu a ma o bu nke ozo isi ububo n'ime ahiri okwu o no na ya.

Nchocha e mere bu ichoputa na ikowa ihe gbasara ime okwu isi ububo n'Igbo. A choputara na uzo nke a si aputa ihe bu mgbe e bugariri okwu site ebe o nobu, ma bugote ya n'isi okwu. A choputara na, a naghị ebufe okwu n'ebe ozo aghara aghara, ya bu ebe e siri buru okwu na ebe a na-ebuga ya ga-adaba. N'ihia na e buru okwu na-ekwesighi ekwesighi buga n'onodu na-adabaghi adaba, ahiriokwu ahụ agaghị adi mma, o gaghikwa enwe echiche kwesiri ekwes.

Na mmechi, ochocha na-atu alo ka ndi ochocha ndi ozo leba anya n'udi mgbanwe na mbughari ndi ozogasi e nwere n'asusu Igbo.

Nrụmaka

- Agbedo, C. U. (2015). *General linguistics*. Nsukka: KUMCEE-Ntaeshe
- Akpabio, U. A. (2016). *Topicalization in Anaang*. Ngụputa semina maka nzere MA, Mahadum Naijiria, Nsuka.
- Anagbogu, P. N., Mbah, B. M. & Eme, C. A. (2010) *Introduction to linguistics*. Awka: Amaka Dreams Ltd.
- Cowper, E. (1992). *A concise introduction to syntactic theory*. Chicago & London: University of Chicago.
- Ikima, M. N. (2014). *Parameters of syntactic movement in Tiv*. Ngụputa proposalu maka nzere Ph.D, Mahadum Naijiria, Nsuka
- Junaidu, I. (1987). *Ph.D Nchọcha Nzere Ph.D*. Indiana University
- Lamidi, M. T. (2008). *Aspects of Chomskyan Grammar* Mbiputa nhazighari nke abuo (ed) Ibadan: University Press Plc
- Mbah, B. M., & Mbah, E. E. (2014). *Atutu amumamu asusu*. Enugu: University of Nigerian Press Ltd
- Mbah, M. U. (2015). *Topicalization in Igbo language*. Ngụputa semina maka nzere MA, Mahadum Naijiria, Nsuka.
- Njoku, M. N. (2013). *Mbughari nkebi ahiri mkpo aha n'Igbo*. Ngụputa semina maka nzere MA, Mahadum Naijiria, Nsuka.
- Nwankwo, C. C. (2013). *Topicalisation in Igbo syntax*. Ngụputa semina maka nzere MA, Mahadum Naijiria, Nsuka.
- Nworgu, B. G. (1991). *Educational research: basic issues & methodology*. Ibadan: Wisdom Publishers Ltd
- Obidiebube, J. I., & Uzoalor, J. U. (2007). *Akwukwo mkpanaka maka usoro nchọcha n'Igbo*. Onitsha: Auschaki Int'l Publishers
- Okoro, L. C. (2012). *Ndetu nkuzi na amumamu Studies in Igbo Syntax Part II*

- Okoro, L. C. (2012). Studies in Igbo Syntax. Akwukwo nkuzi ebiputaghi ebiputa. Ngalaba Lingwistiks, Igbo na asusu ndi ozo, Mahadum Steti Imo.
- Van, R. & Williams, E. (1986) *Introduction to the theory of grammar*. Cambridge Mass: MIT Press.

Mbute sitere na owa ududo

Mbutu site na <http://en.wikipedia.org/wiki/topicalization>, 10/12/2016

Mbutu site na <http://www.sfuca/-dearmond/322/322.topicalization.htm>, 10/6/2016

Mbutu site na <https://www.wordnik.com/words/topicalization>, 10/6/2016